

Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espais en conflicte
 Montserrat Duch, Ramon Arnabat i Xavier Ferré (eds.)
 576 pp., 2015, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Com si l'èxit editorial de la història de Catalunya de Josep Fontana ens hagués fet caure del cavall, de cop sembla evident que el tret més característic de la nostra història, més enllà de la seva formació, esdevé el manteniment d'una identitat nacional diferenciada al llarg, especialment, dels darrers segles.

És evident també que per poder analitzar i arribar a entendre aquest i altres fenòmens que expliquen la nostra especificitat, i el que hi al darrere, com és la voluntat incontestable de persistència nacional, no n'hi prou, com s'ha abusat fins ara de fer, amb l'estudi del desenvolupament econòmic —i de les traves a les que sistemàticament s'ha hagut de fer front—; amb la investigació acurada de les institucions alienes i pròpies —o la manca d'elles—; amb l'anàlisi de la lluita política electoral i/o partitocràtica —o la seva submissió a la clandestinitat—; amb l'apropament al paper de la dona —o del seu protagonisme robat— i, en general, amb el que podríem resumir anomenant com a història clàssica i convencional.

Per contra, el coneixement real del nostre país —i del seu manteniment diferenciat com a nació— és i resultarà incomplet, si no ens acostem també a l'estudi de totes aquelles sociabilitats —mot encertadament elegit pels editors d'aquest llibre per a resumir aquest fenomen—, és a dir, totes aquelles iniciatives legals i il·legals, estructurades o espontànies, d'esbarjo, oci, cultural, esportiu o del tipus que sigui, d'una societat civil catalana, mitjançant les quals hem aconseguit el triple miracle de mantenir primer, aconseguir transmetre després, i darrerament, fins i tot, de fer de palanca de canvi cap una sobirania pròpia, una personalitat nacional dins un món cada vegada més petit i interdependent.

En aquest sentit, el llibre *Sociabilitats a la Catalunya contemporània. Temps i espai en conflicte*, editat pels investigadors lligats al grup de recerca de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, «Ideologies i Societat a la Catalunya Contemporània», Montserrat Duch, Ramon Arnabat i Xavier Ferré, representa una valuosa aportació al coneixement del que és i ha estat el funcionament real de la nostra societat i el manteniment de la nostra identitat fins avui en dia.

Així, a partir dels treballs capdavanters i de referència en aquest camp d'Alexandre Galí, sobre la història de les institucions i el moviment cultural català a

Catalunya entre 1900 i 1936, i el conjunt de l'obra Pere Solà i Gussinyer, en especial el seu llibre dedicat als ateneus obrers i la cultura popular en el mateix període, aquesta obra aborda amb un punt de vista històric la problemàtica de les tipologies de sociabilitat a Catalunya, fonamentalment al llarg dels segles XIX i XX, des de les dues variables, temporal i espacial.

Estructurada en tres blocs temàtics (conceptes i models, sociabilitats en transformació i pràctiques associatives), componen aquesta ambiciosa obra dotze aportacions d'una bona part dels principals historiadors catalans que a diferents llocs del Principat s'han interessat per aquesta qüestió.

En primer lloc, el treball de Ramon Arnabat i Xavier Ferré, «Sociabilitat: entre la teoria i la historiografia», dedicat, com resulta preceptiu, a donar una visió teòrica introductòria del tema plantejat, desgrana el marc evolutiu de l'associacionisme modern i contemporani a Catalunya, sense oblidar destacar la necessària i poques vegades realitzada interdisciplinarietat amb altres camps, com el de l'antropologia i la sociologia. A banda de presentar l'estat de la qüestió, els autors fan un repàs assenyat de l'evolució associativa al Principat al llarg de l'època contemporània, amb fites tan destacades com el pas del món agrari a l'industrial, el pes dels centres de lectura, casinos, i centres polítics a la Catalunya del Vuit-cents, l'aparició dels ateneus i la seva funció social en sentit prou ampli, la tasca de la Mancomunitat, l'auge del període republicà, l'ensopagada franquista i l'associacionisme de resistència, i la posterior etapa, després de la mort del dictador i el desfermament de la segona restauració borbònica, coincident amb el pas de la divisió del treball industrial convencional al postfordisme. Arnabat i Ferré no obliden plantejar l'impacte evident de les noves tècniques comunicatives en la sociabilitat del món present, per acabar amb una obligada referència a la memòria i consciència històrica que subratlla l'oblit com una forma més d'identitat.

Montserrat Duch, per la seva banda, sota el títol «Ruptures en les formes i els espais de la sociabilitat a Catalunya: repressió franquista i canvi estructural», situa el nostre cas en el context de l'evolució europea, posant de manifest algunes de les peculiaritats a Catalunya, com seran, fonamentalment, el fenomen resistencial durant la llarga nit del franquisme, escenificada ja en petita escala sota la dictadura de Primo de Rivera, i el canvi estructural i generacional experimentat a partir de 1960 i els nous marcs de sociabilitat obrera i popular construïts a partir d'aquest moment i les seves diferències respecte al període de preguerra. Cal destacar, sens dubte, de l'aportació d'aquesta investigadora tarragonina les novedoses dades de l'apèndix sobre els immobles d'entitats catalanes apropiats pel franquisme.

Tancant aquest primer apartat més teòric, Pere Gabriel, a «Sociabilismes populars i cultura política a la Catalunya contemporània», treu a col·lació encertadament els diversos punts de vista historiogràfics sobre la qüestió de la sociabilitat, entre els quals destaca l'aportació cabdal de Maurice Agulhon, i la seva aplicació al coneixement del cas català durant amplis períodes de la seva història més recent, quan les diferents dictadures i, fins i tot, al llarg d'altres etapes d'important repressió política, feien impossible altre tipus d'acostaments des de la vessant electoral i partidista més tradicional.

Dintre ja del segon bloc temàtic dedicat a les «Sociabilitats en transformació», Josep Maria Pons, a «Sociabilitat política a la Catalunya del segle XX: mobilització, desfeta i represa del republicanisme catalanista. L'exemple de Joventut Republicana de Lleida», aborda l'estudi de l'evolució d'un tipus d'organització político-social, en aquest cas, la Joventut Republicana de Lleida, amb una transcendental projecció a les terres de Ponent en el període de preguerra i de singular pes dins l'entitat d'entitats que esdevingué Esquerra Republicana de Catalunya a partir del març de 1931. A més de la seva acurada aproximació a aquest tipus d'associacionisme tan arrelat al nostre país durant aquells anys, Josep Maria Pons s'interessa ací especialment pel record que, un cop acabat el franquisme, en restà d'una entitat que, conscient de la seva importància, la dictadura s'entestà de manera tossuda en voler esborrar. L'autor aconsegueix posar de manifest les profundes mancances, també en aquest camp, de l'anomenada «transició espanyola», malgrat la idea d'una suposada fortalesa de les entitats de la societat civil catalana que una memòria mitificada sobre la Catalunya autònoma dels anys trenta ha contribuït a alimentar.

En cinquè lloc, Antoni Gavaldà, a «Sociabilitats a la Catalunya pagesa: de les col·lectivitats a les Hermandades (1936-1944)», planteja l'oblidat tema de la repressió franquista al món rural català i estudia el procés d'adaptació associativa a la nova realitat dictatorial també en aquest àmbit, que, moltes vegades, prengué com a base, com fou aquest cas, la translació de legislacions prèviament aplicades ja en períodes precedents.

Per tancar aquest segon bloc temàtic, Meritxell Ferré Baldrich, a «Espais de sociabilitat femenina a la Catalunya contemporània: de la Segona República a la transició política», aprofundeix en un camp com el del gènere del qual, subsumit dins una societat obertament patriarcal, pràcticament només podem assolir un coneixement real a partir de l'estudi de la seva xarxa de sociabilitats. En aquesta aportació, que demanaria la publicació de nous treballs que aprofundissin la perspectiva aquí plantejada, la seva autora destaca algunes de les principals formes associatives de gènere de cada una de les diferents etapes històriques del segle XX, des dels

nous espais de sociabilitat estructurats amb l'arribada de la República, passant per l'estigmatització de la dona dins les presons del franquisme fins les experiències desenvolupades més recentment per entitats com la «Llibreria de les dones» o la «Coordinadora feminista».

Dins ja del tercer bloc temàtic sobre diferents pràctiques associatives concretes d'àmbit comarcal referides al període estudiat, trobem, en primer lloc, l'aportació de «La memòria de la sociabilitat popular al barri de Sants a través dels espais». De manera prou rellevant i novedosa, Jordi Roca Vernet estudia, pel que fa a aquest barri de Barcelona, l'evolució, centrada en el cas del Foment Republicà, de les entitats socio-recreatives de l'època republicana i llur transformació durant el postfranquisme en diversos espais de socialització, a través de la participació en la gestió dels Centres Cívics, posant també sobre la taula la qüestió de l'oblit de la sociabilitat del període de preguerra, tant per part dels historiadors com de les autoritats municipals i nacionals.

A continuació, Mercè Renom, a «Associacionisme i moviments socials al Baix Llobregat, del segle XIX a la recuperació democràtica postfranquista», posa en relació, de manera sintètica però sense deixar d'arribar a una sèrie de conclusions prou aprofundides, les diverses tipologies associatives en aquesta comarca al llarg dels darrers dos segles, en el marc del pas d'una societat eminentment agrària a una majoritàriament industrial, tot subratllant les noves formes de lluita i d'organització sorgides al final del període franquista.

Per la seva banda, Ramon Arnabat, a «Un segle d'associacionisme i sociabilitat al Penedès (1868-1970)», intenta aplicar alguns dels plantejaments genèrics de la seva aportació introductòria, a partir de la descripció tipològica de l'associacionisme en aquest indret, tot incloent una tan necessària com significativa comparació d'aquesta realitat comarcal amb la de la resta del Principat.

A «Estratègies de participació pública i sociabilitat popular a les terres de Lleida», Antonieta Jarne recupera, centrant-se igualment en la realitat de les terres de Ponent, el tema de la vinculació dels espais de sociabilitat amb les organitzacions polítiques, especialment del republicanisme catalanista, i torna a plantejar la necessitat d'un estudi específic que abordi la problemàtica de l'oblit forçat sobre l'existència d'aquests espais promogut de manera conscient al llarg del franquisme.

En canvi, Rosa Maria Gil Tort, a «Cafè i cultura per arreglar el món. Els espais de sociabilitat a les comarques gironines: casinos, ateneus i societats», situa la seva investigació en aquest tipus d'entitats associatives sobre les quals aporta un interessant cens de 324 organitzacions i, a partir de diferents exemples espacials i temporals, aconsegueix arrodonir una brillant perspectiva general de l'estat de la qüestió en aquesta demarcació.

Per concloure aquesta magna aportació de gairebé sis-centes pàgines, Xavier Ferré, amb la minuciositat habitual al llarg de la seva tasca investigadora, presenta a «Espais de sociabilitat reusencs: marcs i xarxes», una panoràmica històrica del corpus associatiu reusenc, a la qual ha tingut l'oportunitat d'apropar-se ja anteriorment en múltiples treballs, incorporant per primera vegada un tipus assistencial no estudiat fins ara, com és el dels orígens fundacionals de la Creu Roja a la capital del Baix Camp.

Comptat i debatut, ens trobem davant una obra, extensa de contingut i ampla d'objectius, força reeixits d'altra banda, que no pretén tancar la problemàtica històrica de l'estudi de les sociabilitats al Principat, sinó, més aviat, aprofundir en els principals eixos aquí proposats: la descentralització territorial, la qualificació i quantificació d'aquestes transcendents eines socials i la seva evolució i transformació al llarg del període contemporani. Esperem, doncs, que el grup de recerca «Ideologies i Societat a la Catalunya Contemporània» pugui completar amb successives aportacions el repte plantejat amb la publicació d'aquest treball, al temps que, tal vegada com a principal mancança a destacar, abordi una perspectiva comparada, prou imprescindible, amb la resta de territoris dels Països Catalans. ◀

Prudencio Viveiro Mogo

PER UNA HISTÒRIA DE LES ESPANYES. QUAN EL PLURAL IMPORTA

Historia de las Españas

Juan Romero/Antoni Furió (eds.)

Introducció de Josep Fontana

441 pp., 2015, València, Tirant lo Blanch llibres

Una de estas ideas es que España tiene tendencia á la federacion: opinion bastante general entre los extranjeros, y que á veces les favorece para fomentar la discordia ó incomodarnos, creyendo que será fácil dividirnos. Este es un gravísimo error. En España menos que en ninguna nacion hay esa tendencia. Tenemos hechos grandes y recientes que comprueban que cualquiera que sea la diferencia que haya entre catalanes y gallegos, andaluces y castellanos, la idea de formar una sola nación era general entre todos los españoles, y que todo lo consagrarán á su conservacion...